

Анатолій ЖУК,

orcid.org/0000-0002-7141-5102

аспірант, викладач кафедри академічного живопису

Львівської національної академії мистецтв

(Львів, Україна) *anatoliizhuka@gmail.com*

РОЗВИТОК ПЛЕНЕРНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Сучасне образотворче мистецтво тісно пов'язане із пленерним рухом. Як відомо, пленери відіграли визначну роль у становленні мистецтва модерну. Їхнє поширення було пов'язане із кризою академізму та становленням нових напрямів, які започаткували революційні зміни в образотворчому мистецтві. У статті розглядається досвід розвитку сучасного пленерного руху у країнах Західної Європи. Проаналізовано наявні тенденції у сучасному мистецтві, пов'язані із мистецтвом пейзажу та пленерною діяльністю. Розглянуто форми організації сучасних пленерів у країнах Західної Європи.

Автор доходить висновку, що на змістову основу художнього методу пленеру мали суттєвий вплив напрями мистецтва кінця 1960-х – кінця 1970-х рр. – фотореалізму та неоекспресіонізму, які сприяли реактуалізації пейзажного живопису у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

За умов сучасного суспільства посилюється значення пленерів як демократичної форми художньої творчості, що сприяє зверненню до пленеру широких кіл художників – професіоналів і аматорів. Комерціалізація художньої індустрії сприяє змиканню художньої діяльності з туризмом, що модифікує пленер як новий вид галузі художнього туризму. Сучасний західноєвропейський пленер набуває також форм воркшопу як визначеної у часі художньої діяльності під керівництвом і за допомогою досвідченого художника. У Західній Європі цьому сприяє наявність «класичних» природних та архітектурних ландшафтів, розвиненої мистецької інфраструктури тощо. Поширення Інтернету і соціальних мереж надає платформу для самоорганізації художньої спільноти й утворення численних горизонтальних об'єднань художників-пленеристів. У комплексі вказані обставини призводять до значної активізації пленерного руху у країнах Західної Європи. Розвитку пленеру у Західній Європі сприяють два фактори. По-перше, це наявність у країнах регіону класичних природних та історико-культурних ландшафтів і розвинутої художньої інфраструктури. По-друге, це поширення Інтернету і соціальних мереж, які значно полегшують утворення горизонтальних об'єднань художників і сприяють самоорганізації художньої спільноти.

Ключові слова: пленер, пленерний рух, сучасне мистецтво, Західна Європа.

Anatoliï ZHUK,

orcid.org/0000-0002-7141-5102

Graduate Student, Lecturer at the Department of Academic Painting

Lviv National Academy of Arts

(Lviv, Ukraine) *anatoliizhuka@gmail.com*

DEVELOPMENT OF THE PLEIN AIR MOVEMENT IN WESTERN EUROPE OF THE END OF THE 20th – BEGINNING OF THE 21st CENTURY

Modern art is closely associated with the plein air movement. Plein airs played a significant role in the formation of modern art. Their spread was associated with the crisis of academicism and the emergence of new trends that initiated revolutionary changes in the fine arts. The article considers the experience of development of modern plein air movement in Western Europe. The author analyses current trends in contemporary art, which are related to landscape art and plein air activities. The article considers the experience of development of modern plein air movement in Western Europe. The current trends in contemporary art, which are related to landscape art and plein air activities, can be analysed. Forms of organization of modern plein airs in the countries of Western Europe are considered. The author concludes that on the substantive basis of the plein air method in the context of contemporary art reflected its characteristic areas of photorealism and neo-expressionism, which contributed to the actualization of landscape painting in the second half of XX – early XXI century. In modern society, the importance of plein airs as a democratic form of artistic creativity is increasing, which contributes to the involvement of a wide range of artists – professionals and amateurs. The commercialization of the art industry contributes to the connection of artistic activity with tourism, which forms a plein air as a new type of art tourism. The modern Western European plein air also takes the form of a workshop as a time-defined artistic activity under the guidance and with the help of an experienced artist. In Western Europe, this is facilitated by the presence of “classical” natural and architectural landscapes, developed artistic infrastructure and more. The spread of the Internet and social services provides a platform for the self-organization of the art community

and the formation of numerous horizontal associations of open-air artists. In the complex, these circumstances lead to the rise of the plein air movement in Western Europe in the modern era. Forms of organization of modern plein airs in the countries of Western Europe are considered. Two factors contribute to the development of the open air in Western Europe. First, it is classical natural, historical and cultural landscapes, as well as developed artistic infrastructure in the countries of the region. Second, it is the spread of the Internet and social networks, which greatly facilitate the formation of horizontal associations of artists and contribute to self-organization of the art community.

Key words: *plein air, plein air movement, contemporary art of Western Europe.*

Постановка проблеми. Сучасне образотворче мистецтво тісно пов'язане із пленерним рухом. Як відомо, пленери відіграли визначну роль у становленні мистецтва модерну. Їхнє поширення було пов'язане із кризою академізму та становленням нових напрямів, які започаткували революційні зміни в образотворчому мистецтві. Вплив пленерів на розвиток мистецтва мав багато аспектів, втім, їхня актуальність мала свої падіння і піднесення. Нині можна спостерігати очевидне пожвавлення пленерного руху у низці національних образотворчих шкіл, насамперед у США, країнах Сходу Європи включно з Україною тощо.

Аналіз досліджень. У вітчизняних дослідженнях присвячується багато уваги історії пленерів і їх значенню у процесі розвитку образотворчого мистецтва (Мараховська, 2013: 72–73). Численні роботи окреслюють проблеми організації пленерів, їхнє значення у педагогіці образотворчого мистецтва, в організації художньої освіти (Сова, 2017: 227–235). Окремі праці висвітлюють стан пленерного руху в Україні та роль, яку відіграють пленери у гуртуванні сучасної творчої спільноти (Чурсін, 2013: 141–146). Дослідники аналізують також творчі експерименти, що здійснюються у рамках сучасних інноваційних та експериментальних пленерів. Набагато менше уваги у працях українських дослідників приділено досвіду сучасного розвитку пленерного руху у світі, зокрема у країнах Європи.

Метою статті є аналіз розвитку пленерного руху у Західній Європі у кінці ХХ – на початку ХХІ ст., визначення його характерних рис та особливостей.

Виклад основного матеріалу. Хоча аналогії із пленерним живописом можна знаходити упродовж епох історичного розвитку образотворчого мистецтва, найбільш тісно і безпосередньо він пов'язаний із мистецтвом імпресіоністів. Рубіж ХІХ–ХХ ст. був часом розквіту та поширення пленерів, коли вони стали частиною творчого методу імпресіоністів. Із поглибленням творчих експериментів у мистецтві авангарду і постмодерну роль пленерів зменшується. У середині ХХ ст. цей метод роботи залишався на маргінесі художнього руху.

Відродження інтересу до пленеру пов'язують із творчістю низки представників сучасного мистецтва Європи, які знов звертаються до теми пейзажу. Німецький художник і скульптор Ансельм Кіфер, розвиваючи напрямок неоекспресіонізму, використовує у своїх творах нетрадиційні для живопису матеріали (бите скло, частини рослин, сухі квіти та листя). Його роботи мають символічне та політичне смислове наповнення, зрозуміле у контексті осмислення історичного минулого країни. Це підштовхнуло його звернутися до відтворення архітектурних ландшафтів, символічних для архітектури 30-х рр. ХХ ст. (Molesworth, 1989: 78–89).

У творах Герхарда Ріхтера розвивається напрям гіперреалізму (або фотореалізму), який також став характерним для пейзажу і пленерного живопису у сучасному мистецтві. Г. Ріхтер сформулював гасло напрямку, постулювавши, що метою фотореалізму є «не імітування, а творення» фотографії художніми засобами (Richter, 1995: 73).

Використовуючи техніку «розмиття» (blur) спочатку щодо портретного живопису, у кінці 1960-х рр. Г. Ріхтер переходить до відтворення ландшафтів, що відбувається під час відпочинку й екскурсій на Корсиці (Nielsen, 2008: 484–452; Storr, 2002: 2–5; Das Fest der Farbe – neue Pleinair-Malerei, 2019).

Фотореалізм і експресіонізм як напрями, які служили основою для відтворення пейзажних композицій, було розвинуто ще одним видатним представником сучасного мистецтва, британо-американським митцем Малкольмом Морлі (Whiteley, 2012: 348–355).

Впливовий британський художник, графік і фотограф Девід Хокні звертається до пейзажу у 1990-ті рр. Відвідуючи рідний Йоркшир, він дедалі частіше звертався до місцевого пейзажу, спочатку відтворюючи його по пам'яті, а потім застосовуючи метод пленеру. Він створив серії картин, які були результатом активних експериментів із акварельним живописом, дослідження природи за допомогою цифрових фоторепродукцій, зрештою, творення великих полотен із декількох (від двох до п'ятдесяти) дрібніших композицій (Isenberg, 2009).

Творчі експерименти другої половини ХХ ст. розширили мистецькі напрями, збагатили художні засоби, за допомогою яких здійснювався пейзажний живопис, і сприяли реактуалізації пленерної діяльності. У сучасний пленерний рух також зробили вклад і інші значні митці. Художник американського походження Ежен Папроскі розвивав свою майстерність, мандруючи по Європі, де його захопили твори відомих імпресіоністів – К. Моне, О. Ренуара, А. Сіслея. Його стиль і творчий метод дають підстави охарактеризувати його як сучасного послідовника імпресіонізму (Современный импрессионизм, 2019). Відомий німецький художник-пленерист Клаус Фуксман, котрий викладав у Берлінському університеті мистецтв, сприяв утворенню цілої новітньої школи німецького пленерного живопису, до якої приєдналися численні послідовники (Das Fest der Farbe – neue Pleinair-Malerci, 2019).

Слід звернути увагу на те, що пленер від початку є чинником, який демократизує художню творчість. Ще під час свого виникнення він був пов'язаний не лише із революційними зрушеннями у напрямках живопису, але й із технічним прогресом. Пленер став можливим завдяки винайденню пересувного мольберта та зручних для використання готових фарб. Саме це зробило заняття живописом досяжним для широкого кола художників, у т. ч. художників-аматорів, а не лише для обмеженого кола мистецької еліти, належної до академізму. Ця особливість пленеру є актуальною для його розвитку і сьогодні.

Західна Європа виявляється місцем активного художнього туризму для професійних художників, початківців та аматорів із США та інших країн. Наявність сталої художньої традиції, численних музеїв, художніх виставок, фестивалів, активної галерейної діяльності створює середовище для проведення численних воркшопів, де досвідчені автори пропонують пленерні програми для бажаючих (French Plein Air Painters, 2019).

Зазвичай такі пропозиції включають творчу допомогу, навчання серед мальовничих природних чи архітектурних ландшафтів класичного західноєвропейського середовища (Art Show, 2019; The Best Painting Holidays Across Europe!, 2019).

Такі воркшопи створюють умови для активного творчого обміну між мистецькими спільнотами країн Західної Європи та США, де пленерна діяльність є надзвичайно розвиненою, де існують десятки і сотні асоціацій, об'єднань, галерей і спеціалізованих видань.

Розвиток електронних мереж сприяє посиленню горизонтальних зв'язків у художній спіль-

ноті. Із поширенням Інтернету у країнах Західної Європи виникли численні спеціалізовані сайти, що стали платформою для об'єднання пленерних груп. Вони включають художників за територіальним або іншим принципом. Встановленню горизонтальних зв'язків між художниками-пленеристами сприяють соціальні мережі. Вони використовуються для пошуку художньої допомоги та надання освітніх послуг (Doherty, 2019).

Частиною сучасної культури пленерного живопису є численні фестивалі та конкурси. Наприклад, таким є «Міжнародний фестиваль широкоформатного живопису під відкритим небом», заснований у 2017 р. у Ліон-ла-Форе (Франція). Програма фестивалю апелює до історичної традиції норманського імпресіонізму. Умови відтворення пейзажу на щорічному пленері передбачають роботи виключно на відкритій місцевості із використанням великих полотен, розміром 1 на 1 м, що має на меті «вивести художників поза зону комфорту» (Un Festival international, 2019).

Наявна тенденція до ще більшої демократизації такого демократичного виду художньої активності, як пленер, знаходить неоднозначні оцінки. З одного боку, це призводить до розвитку багатоманіття стилів, технік і напрямів, до включення у пленерний рух багатьох художників-аматорів. З іншого – така поліфонія знаходить і критичні оцінки, які стосуються основ викладання художнього мистецтва у школах Західної Європи. Наприклад, існують зауваження, що такий предмет академічного мистецтва як пряма перспектива, залишається поза увагою і не викладається належним чином навіть для художників-початківців. Їх орієнтують на свободу художнього самовираження, але не формують необхідних для цього цінностей і навичок (Freilichtmalerei, 2019).

Висновки. Пленерний рух у країнах Західної Європи переживає свою нову актуалізацію. У сучасному мистецтві кінця 1960–1990-х рр. були вироблені нові художні напрями, які стали активно використовуватися у пленерному живописі, яке до цього було якнайтісніше пов'язаним із імпресіонізмом (впливи імпресіонізму залишаються актуальними щодо нього і нині). Такі напрями, як фотореалізм і неоекспресіонізм поширилися у пленерному живописі та сприяли його актуалізації.

Іншою тенденцією розвитку пленерного руху у Західній Європі є його комерціалізація. Як частина сучасної художньої індустрії пленерний рух змикається із туризмом, утворюючи його нову галузь, що сприяє залученню до нього широких кіл художників – професіоналів і аматорів.

Поширюються так звані воркшопи – пленери, або серії пленерів, на яких художники-початківці удосконалюють свою майстерність під керівництвом досвідчених майстрів.

Розвитку пленеру у Західній Європі сприяють два фактори. По-перше, це наявність у країнах

регіону класичних природних та історико-культурних ландшафтів і розвинутої художньої інфраструктури. По-друге, це поширення Інтернету і соціальних мереж, які значно полегшують утворення горизонтальних об'єднань художників і сприяють самоорганізації художньої спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Art Show: Landscape & Plein Air Workshops in Italy. URL: <https://artshow.com/workshops/WorkshopDisplay.aspx?MedTheme=landscape&Location=Italy> (дата звернення: 17.03.2019).
2. The Best Painting Holidays Across Europe! URL: <https://www.artisttravel-international.com/painting-holidays-europe> (дата звернення: 17.03.2019).
3. Das Fest der Farbe – neue Pleinair-Malerei. *Kunsthau ARTES* – 2020. URL: https://www.kunsthau-artes.de/de/t_pleinair/Neue-deutsche-Pleinairmalerei (дата звернення: 17.03.2019).
4. Doherty S. Searching for Plein Air in Europe. *Outdoor Painter: The home of Plein Air magazine*. URL: <https://www.outdoorpainter.com/searching-for-plein-air-in-europe/> (дата звернення: 17.03.2019).
5. Freilichtmalerei: Geschichte, Charakteristika. URL: <https://de.gallerix.ru/pedia/plein-air-painting/> (дата звернення: 17.03.2019).
6. French Plein Air Painters. URL: <http://frenchpleinairpainters.com/index.php/en/> (дата звернення: 17.03.2019).
7. Isenberg B. The worlds of David Hockney. *Los Angeles Times* – DEC. 6, 2009. URL: <https://www.latimes.com/entertainment/arts/la-ca-hockney6-2009dec06-story.html> (дата звернення: 17.03.2019).
8. Molesworth C. Anselm Kiefer and the Shapes of Time. *Salmagundi*. 1989. Vol. 82/83. P. 78–89.
9. Nielsen K. H. Nanotech, Blur and Tragedy in Recent Artworks by Gerhard Richter. *Leonardo*. 2008. Vol. 41 (5). P. 484–452.
10. Richter G. The daily practice of painting : writings and interviews, 1962–1993. Cambridge, Mass. London: MIT Press; Anthony d'Offay Gallery, 1995. 288 p.
11. Storr R. Gerhard Richter: Forty Years of Painting. *MoMA*. 2002. Vol. 5 (1). P. 2–5.
12. Un Festival international de peinture en plein air dans la Normandie impressionniste. URL: https://www.francetvinfo.fr/culture/arts-expos/peinture/un-festival-international-de-peinture-en-plein-air-dans-la-normandie-impressionniste_3368793.html (дата звернення: 17.03.2019).
13. Whiteley N. Art and Pluralism: Lawrence Alloway's Cultural Criticism. Oxford University Press, 2012. P. 348–355.
14. Мараховська Г. Пленеризм як основа першобуття. *Віче*. 2013. № 13. С. 72–73.
15. Сова О. С. Історичний огляд зародження художньої роботи на пленері. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2017. Вип. 2 (2). С. 227–235.
16. Современный импрессионизм: Эжен Джей Папроски. URL: <https://alexey-zhukov.ru/sovremennyj-impressionizm-ezhen-dzhej/> (дата звернення: 17.03.2019).
17. Чурсін О. В. Сучасні мистецькі пленери: особливості та тенденції розвитку. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2013. № 2. С. 141–146.

REFERENCES

1. Art Show: Landscape & Plein Air Workshops in Italy. URL: <https://artshow.com/workshops/WorkshopDisplay.aspx?MedTheme=landscape&Location=Italy> (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
2. The Best Painting Holidays Across Europe! URL: <https://www.artisttravel-international.com/painting-holidays-europe> (дата звернення: 17.03.2019)
3. Das Fest der Farbe – neue Pleinair-Malerei. *Kunsthau ARTES* – 2020. URL: https://www.kunsthau-artes.de/de/t_pleinair/Neue-deutsche-Pleinairmalerei (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
4. Doherty S. Searching for Plein Air in Europe. *Outdoor Painter: The home of Plein Air magazine*. URL: <https://www.outdoorpainter.com/searching-for-plein-air-in-europe/> (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
5. Freilichtmalerei: Geschichte, Charakteristika. URL: <https://de.gallerix.ru/pedia/plein-air-painting/> (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
6. French Plein Air Painters. URL: <http://frenchpleinairpainters.com/index.php/en/> (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
7. Isenberg B. The worlds of David Hockney. *Los Angeles Times* – DEC. 6, 2009. URL: <https://www.latimes.com/entertainment/arts/la-ca-hockney6-2009dec06-story.html> (дата звернення: 17.03.2019) [in English]
8. Molesworth C. Anselm Kiefer and the Shapes of Time. *Salmagundi*. 1989. Vol. 82/83. P. 78–89. [in English]
9. Nielsen K. H. Nanotech, Blur and Tragedy in Recent Artworks by Gerhard Richter. *Leonardo*. 2008. Vol. 41 (5). P. 484–452. [in English]
10. Richter G. The daily practice of painting : writings and interviews, 1962–1993. Cambridge, Mass. London: MIT Press ; Anthony d'Offay Gallery, 1995. 288 p. [in English]
11. Storr R. Gerhard Richter: Forty Years of Painting. *MoMA*. 2002. Vol. (1). P. 2–5. [in English]
12. Un Festival international de peinture en plein air dans la Normandie impressionniste. URL: https://www.francetvinfo.fr/culture/arts-expos/peinture/un-festival-international-de-peinture-en-plein-air-dans-la-normandie-impressionniste_3368793.html (дата звернення: 17.03.2019) [in English]

13. Whiteley N. Art and Pluralism: Lawrence Alloway's Cultural Criticism. Oxford University Press, 2012. P. 348–355. [in English]
14. Marakhovska H. Pleneryzm yak osnova pershobuttia [Plein Air as the Basis of Primordial Existence]. *Viche*. 2013. № 13. P. 72–73. [In Ukrainian].
15. Sova O.S. Istorychnyi ohliad zarozhennia khudozhnoi roboty na pleneri [Historical Review of the Origin of Artistic Work in the Open Air]. *Collection of Research Papers of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*. 2017. Is. 2 (2). P. 227–235. [In Ukrainian].
16. Sovremennyj impresionizm: Jezhen Dzhej Paproski [Modern Impressionism: Eugene Jay Paproski]. URL: <https://alexey-zhukov.ru/sovremennyj-impresionizm-ezhen-dzhej/> [in Russian]
17. Chursin O.V. Suchasni mystetski plenery: osoblyvosti ta tendentsii rozvytku [Contemporary Art Plein Airs: Features and Trends of Development]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts. Art History. Architecture*. 2013. № 2. P. 141–146.